



## ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ.....	5
1.1. Поняття естетичної культури. Її мета, складові та засоби.....	5
1.2. Вікові особливості учнів старшої школи.....	9
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ.....	13
2.1. Методи та прийоми формування естетичної культури у учнів старшої школи.....	13
2.2. Засоби формування естетичної культури у учнів старшої школи.....	15
ВИСНОВКИ.....	18
РЕЗЮМЕ.....	19
RESUME.....	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	22
ДОДАТКИ.....	26

## ВСТУП

**Актуальність** дослідження зумовлене тим, що естетичні знання формують у людини глибокі і стійкі естетичні інтереси. Естетичні знання у молоді є основою для їх подальших естетичних активностей і самовираження їхньої діяльності. Людина намагається змінювати навколишнє середовище за законами краси, та створювати красу навколо себе. Цей процес безпосередньо включає в себе ряд факторів. Естетично вихована людина прагне зробити життя красивим і намагається бути естетично активною. Саме в цьому полягає запорука розвитку суспільства, запорука здоров'я людства як біологічного виду.

Проблематика естетичного і морального виховання можна висунути в окремий розряд глобальної проблематики цивілізації. Цей аспект був актуальний впродовж усього плину часу, і поставав неодноразово з плином історії. Це зумовлене постійними змінами різних умов життя, зокрема економічних, соціальних, політичних, культурних та соціальних.

Серед найважливіших завдань загальноосвітньої школи особливе значення має формування естетичної культури. У зв'язку з цим необхідне ретельне теоретичне осмислення проблеми естетичного виховання школярів, цілеспрямована робота, яка націлена на визначення та реалізацію умов для естетичного становлення школярів.

**Об'єктом дослідження** є формування культури старшокласників.

**Предметом дослідження** є зміст, форми й методи формування естетичної культури учнів старшої школи.

**Мета** даної роботи полягає у дослідженні методів і прийомів формування естетичної культури в учнів старших класів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

1. Провести теоретичний огляд особливостей формування естетичної культури учнів старших класів.
2. Емпіричне дослідження змісту, форм і методів формування естетичної культури учнів старшої школи.

3. Виокремити методи, прийоми та засоби формування естетичної культури учнів старшої школи.

**Методи дослідження.** У даній роботі були використані теоретичний метод дослідження, який передбачає узагальнення психолого-педагогічної, методичної, та довідкової літератури для визначення теоретичних основ дослідження; емпіричний метод (анкетування).

**Структура роботи.** Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме, resume, списку використаних джерел та додатків.

## РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

### 1.1. Поняття естетичної культури. Її мета, складові та засоби

Для чіткості розуміння, спочатку варто дати визначення естетичній культурі. Естетична культура – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, здатність до творчого самовиявлення, яка притаманна людині (Халімова, 2010). Її починають розвивати ще у дошкільному віці, продовжують у молодших класах, і продовжують, насправді, впродовж всього життя. Але попри це, ця здатність вимагає свідомого, систематичного та планомірного розвитку.

У якості фундамента естетичної культури виступає окремий рівень художньо-естетичної культури особистості, а також її здатності до естетичного освоєння дійсності. У цей рівень можна включити розвиток наступних факторів (Калашник, 2004):

- Естетична свідомість (зокрема, почуття, переживання, світогляд, оцінка, смаки, потреби та ідеали);
- Уміння і навички перетворюючої діяльності людини у мистецтві, праці, побуті та людських взаєминах;
- Формування певної системи художніх уявлень, поглядів.

Головним завданням, яке постає у естетичної культури, є розширення художнього світосприйняття, збільшення списку прочитаних книг (а також списку почутих музичних творів і почутих/прочитаних поетичних творів), організація людських почуттів, духовний ріст особистості, і, безумовно, регуляція поведінкової моделі (Карпушевська, 2007).

Одним із основних завдань виступає розвиток сенсорної культури. Він полягає у тому, щоб навчити індивіда цінувати, відчувати і бачити прекрасне у навколишньому середовищі, у природі, у своєму житті та у творах мистецтва. Своєрідний *carpe diem* (з лат. – *лови момент*) (Лозовий, 2005). Ці всі аспекти є фундаментальною основою для формування естетичної культури будь-якої

людини, для надання їй можливості та уміння відокремити прекрасне від потворного (як у суб'єктивному, так і в об'єктивному векторі).

Високий ступінь сенсорної культури, а також хороші естетичні здібності є основою для розвитку творчості індивіда. Його сенсорна культура, а також естетичні смаки та цінності відображаються саме через творче вираження (Мандзій, 2001).

Основним завданням будь-якої зі складових шкільного виховного процесу все ще лишається формування та виховання розвиненої всебічно людини, у якій збалансовано поєднується ідейність, високу мораль та духовну досконалість. Важливо вказати, що естетичне виховання імплементоване у абсолютно всі сфери людської діяльності, тому оминати цей «неважливий» на думку деяких аспект неможливо за умови повноцінного розвитку (Фомін, 2007).

Таким чином, можемо дійти проміжного висновку: система формування естетичної культури доволі значуща і ефективна лише за умови, коли вона здійснюється не в ізольованій формі, а коли вона є частиною повноцінного соціо-культурного процесу виховання.

Якщо ж ми заглянемо у історичне підґрунтя естетичного виховання, то можемо одразу виокремити такого дослідника як Ф. Міллер (Щолокова, 1992), який першим увів, власне, сам термін «естетичне виховання», а також вважав його достатньою умовою для соціальних першоутворень (у випадку коли завдяки впливу естетики на психіку людини можуть бути вирішені ледь не усі соціальні проблеми). Практика історичних досліджень у цій галузі вказує нам на утопічність подібних стверджень, при цьому ніяк не применшивши цінність естетики та моральної складової у вихованні індивіда.

Звертаючись до більш широкого сенсу, поняття «естетичне виховання» розуміють під якісною зміною рівня естетичної культури об'єкта виховання. Будь-які методи, форми та засоби виховання естетичної культури йдуть рука об руку впродовж усього життя (і, власне, усього шляху розвитку) індивіда (Куркіна, 2015).

Зміст естетичної культури – це будова суперечлива та багаторівнева. Складність полягає насамперед у тому, що естетична культура, безумовно, маючи власну специфіку, є аспектом усіх інших видів виховання та у реальному виховному процесі є таким, що важко відокремлюються від них. З іншого боку, зміст естетичної культури містить, хоча й не обмежується ними, художнє виховання, естетичну освіту, художнє навчання тощо, тобто створює складну внутрішню структуру (Долгая, 2015).

Мета естетичної культури взаємопов'язана від цілей інших процесів формування особистості. Таким чином, можемо дійти висновку, що естетичне виховання є обов'язковим елементом функціонування усієї сукупності духовного багатства індивіда. А суспільний ідеал, у свою чергу, є ядром та внутрішнім основним рушієм естетичного виховання (Гриньова, 1998).

Варто підкреслити такий засіб формування естетичної культури як природу. Так, здавалося б, такий примітивний та найпростіший аспект нашого життя, але насправді – найбільш неймовірний, неповторний, незрівнянний та неперевершений, як би людство не намагалось її «перемогти» у красі. Саме з природи починаються перші уявлення дитини про «красиве»: красивий світанок, красиві краєвиди, красивий захід сонця, красива роса на траві, красивий метелик (Барвінок, 1999, с. 8). Самоорганізованість є умовою вияву прекрасних форм, серед яких зовнішній гармонійний вигляд живого – лише прояв системи взаємопов'язаних рівнів організації (від найтонших клітинних структур до біосфери в цілому), де на кожному рівні можна відокремити свої естетичні закономірності (Барвінок, 1999, с. 11).

Другим засобом формування естетичної культури хотілося б назвати (та виокремити з великої кількості інших) побут та поведінку. Естетику поведінки вбачаємо у соціальних відносинах (туди відносяться і побутові, і особисті, і суспільні, і робочі), вчинках і поведінкових моделях людей. Ця естетика також має під собою історичний фундамент, історичні норми, ту «константу», яку сприймали безумовно, як щось єдино правильне. Очевидно, що з часом «стилі» та «правила» поведінки змінювались, але при цьому лишалась певна структура

та певні поведінкові принципи, що впливало на загальну свідомість людства (Баталіна, 2005).

Поведінковий засіб формування естетичної культури тісно пов'язаний з національною, культурною та традиційною складовими людської історії та соціальних норм. У той час як на естетику побуту також вплинули вищезазначені фактори, зумовлюючи ситуацію, де людина і досі формує та облаштовує свій побут у такий спосіб, який почула від своїх батьків, видозмінюючи лише дрібниці та стиль (кольорову гамму, набір меблів), але при цьому лишаючи ту саму «константу», яку передають скрізь покоління (Андрущенко, 2005).

Тут, до речі, можна навіть пов'язати один засіб формування естетичного виховання з іншим: поведінково-побутовий засіб із шкільним. І ми зараз не про освіту, а про організацію простору, в якій навчається дитина незалежно від вікової групи. На будь-якому етапі розвитку дитини це є важливим аспектом. Сюди входить і декоративне оформлення приміщень, і благоустрій, і оформлення та інтер'єри кабінетів/лабораторій/залів, оформлення коридорів та інших додаткових приміщень також дуже важливе (Куркіна, 2015).

Сюди ж можемо віднести важливість організації простору незалежно від предмету – вони сприймаються однаково важливо, будь то урок фізики чи математики, або ж будь то урок музичного мистецтва чи фізичної культури. Будь-який урок, лекція, семінар має у собі естетичний потенціал, а слугує цьому творчий підхід до вирішення задач, виразність мовлення учителя/викладача та учнів, оформлення наочного та роздаткового матеріалу, а також оформлення записів та креслень на дошці (і, як наслідок, у зошитах учнів) (Бітаєва, 2004).

Підводячи підсумок даного підрозділу, можемо визначити наступне: естетична культура є здатністю особистості до світосприйняття, розуміння і відчуття прекрасного (і у мистецтві, і у реальному житті), прагнення побудувати своє життя, супроводжуючись при цьому певними моральними принципами та законами краси (але при цьому, не ідеалізуючи).



## 1.2. Вікові особливості учнів старшої школи

Психологія поведінки і мислення старшокласників має суттєві особливості, і це зумовлює емоційне життя дитини, у тому числі естетичний розвиток її особистості.

В означеному віці різко виокремлюється взаємозв'язок між інтелектуальним і емоційним розвитком. Порівняно з молодшими школярами старшокласники виявляють більшу самостійність мислення, власні судження, що демонструє бажання мати особисту точку зору, особисті погляди як прагнення індивідуалізації. Дослідник Заброцький (2008) стверджував, що «саме у старшокласників виникає одне з головних психологічних новоутворень – самоусвідомлення» (с. 47).

Старших школярів турбують глибокі етичні питання, такі як смисл життя, щастя, честь, совість, тощо. Некритичне наслідування норм поведінки (характерне для дошкільників та молодших школярів) стає критичним в учнів старших класів, і поступово переходить у переконання. Разом з тим, зростання самоусвідомлення і прагнення самостійності і підвищена емоційність можуть виявлятися як позитивно, так і негативно. Потреба критикувати сталі, нав'язані в дитинстві поняття та ідеали, як прояв необхідної самостійності (інколи нестандартності) судження, може привести до анархічного заперечення етичних та естетичних цінностей (Заброцький, 2008).

У такому разі згубний вплив ідеології споживання і його прояв (насильство, пріоритет грошей та добробуту, воля до влади) може зруйнувати ще залежну і не самостійно мислячу особистість, на основі чого і виникають так звані маніпуляції свідомістю. Тому таким важливим є позитивний вплив педагога, допомога і підтримка з боку батьків та вихователів (Мельник, 2013).

У психіці старшокласників виникають абсолютно нові якості – самоаналіз, рефлексія. Тому характерне у молодшому віці накопичення естетичних знань трансформується у більш розвинену форму, пов'язану з

суб'єктивною оцінкою діяльності та мистецтва, а саме: переживання, відчуття художніх творів (Гіптерс, 2001). Цей процес сигналізує про початок формування естетичної свідомості особистості. Формування естетичної свідомості включає у себе активне становлення переконань, поглядів, становлення до людей і до себе. Виникає постійна естетична реакція на об'єктивну реальність.

Таким чином, даний вік є важливою ланкою у становленні естетично-розвинутої особистості, оскільки на даному етапі формується теоретико-аналітична база зв'язку особистості з мистецтвом, що привезе в майбутньому до повного то органічного сприйняття останнього.

Духовна культура особистості становить собою своєрідний необхідний компонент загальнокультурних знань, ідей, цінних уявлень, форм практичної діяльності, без яких неможна взаємодія людей, баланс у відносинах індивідуальності та суспільства (Волос, 1999). Естетична свідомість виступає в даному випадку як показник та водночас інтегрований елемент духовної культури, що виявляється в необхідності жити і творити згідно з ідеалами істини, добра і краси.

У «суспільстві споживання» відсутність духовної культури особистості не сприймається, як небезпека, економічне зростання є засобом і метою людської життєдіяльності. Старшокласникам прищеплюється пристосовницька мораль, непевні ідеали, матеріальні цінності і задоволення (Омельчук, 2003). За словами І. Омельчука (2003), «Як наслідок – цинізм, грубість, жорстокість, відраза до мистецтва і наївний «споживацький» гедонізм становлять модус самоусвідомлення і самовираження більшості сучасного підростаючого покоління» (с. 53). Каталізаторами процесу інтеграції молоді у культурне середовище в умовах ідеології споживання виступають: реклама, масове мистецтво (поп-арт) як пропаганда отримання насолоди, як сенсу життя і протиправної діяльності, що веде до швидкого багатства та розкоші.

Отже, рівень загальнокультурної та естетичної обізнаності школярів є необхідним фактором у вихованні гармонійної особистості. Важливо

прищеплювати дитині поняття про красу, гармонію, добро. І також не забувати про потворність, ненависть і зло, адже попередити виникнення недоліків легше, ніж боротися з ними.

Ті школярі, що обізнані естетично, духовно більш розвинені, адже перед ними розкриваються горизонти надбань світового мистецтва, що несуть у собі великий виховний потенціал. Серед учнів ті, що цікавляться літературою, як правило, більш виважені, доброзичливі, виявляють критичне ставлення й інтерес до отримання знань (Сінькевич, 2004).

Педагогу важливо залучати дітей до співпраці на уроках літератури, до діалогу культур, до багатства інтерпретації, оскільки сам текст часто надає безцінну базу для роздумів. Виховання шляхом власної рефлексії учня над художнім текстом безпосередньо формує естетичну свідомість особистості, і отже, підвищує її духовну культуру (Сінькевич, 2004).

В процесі формування естетичної культури школярів важливо врахувати ціннісно-орієнтаційну активність свідомості, що може моделювати поведінку молодої людини настільки, наскільки її естетичні установки пов'язані з естетичними. Йдеться про докорінну екзистенційну переорієнтацію індивіда, за якою оволодіння ним особистісними цінностями завжди так чи інакше пов'язане з виходом за межі егоїстичних інтересів, його власною центрованістю на духовній культурі людства (Скрипченко, 2001).

Ціннісні орієнтації сприяють перетворенню соціальних норм і ідеалів і особистісні принципи життєдіяльності, тому що вони діють як внутрішні мотиви поведінки людини. Ціннісну систему людини розуміють як складний регулятор людської життєдіяльності, який відображує у своїй структурній організації і змісті особливості об'єктивної дійсності, що охоплює світ і людину в ньому (Скрипченко, 2001).

Таким чином, дослідження сприйняття учнями старших класів думок літературних персонажів висвітлює особливості естетичної свідомості старшокласників, дає широке уявлення про їх внутрішні потреби, про їх власні

інтереси, і педагоги мають, в першу чергу, спиратися на особистісні характеристики персонажів, що надають учні.

## РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

### 2.1. Методи та прийоми формування естетичної культури в учнів старшої школи

Проаналізувавши і вивчивши теоретичні напрацювання у першому розділі, ми можемо стверджувати, що найкращі шкільні дисципліни скрізь які можемо найбільш ефективно проводити естетичне виховання – образотворче мистецтво та музичне мистецтво (Фірсова, 2010).

Для початку пригадаємо, що таке метод та прийом навчання, у чому їх особливості та різниця. Методи навчання – це певний спосіб (або сукупність способів) цілеспрямованої реалізації процесу навчання і досягнення поставленої мети шляхом взаємодії учителя/викладача і учнів (Гончаренко, 1997). Методи, у свою чергу, поділяються на загальні (використовуються у школі при вивченні різних навчальних предметів) і спеціальні (використовуються у школі під час вивчення окремих дисциплін) (Журба, 2004).

Такі дослідники як І. Лернер та М. Скаткін (2002) класифікували методи навчання за характером пізнавальної діяльності учнів:

- Пояснювально-ілюстративний;
- Репродуктивний;
- Частково-пошуковий;
- Дослідницький.

У нашому випадку, якщо ми говоримо про естетичне виховання, найбільш доцільні методи словесні, наочні, а також пояснювально-ілюстративні та репродуктивні.

Повертаючись до визначень, тепер надамо визначення прийомам навчання. Прийоми навчання – це окремі дії (розумові чи практичні) учителя/викладача та/або учнів, які розкривають або доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає той чи інший метод (Гончаренко, 1997).

Основна різниця між методом та прийомом навчання полягає в тому, що прийом є лише частиною методу, і виражається у окремому виді взаємодії (роботи) учнів та учителя/викладача. В усьому іншому вони, в цілому, взаємопов'язані.

Якщо ми вже визначили той момент, що найкращими дисциплінами для естетичного виховання є образотворче та музичне мистецтво, то варто перерахувати наступні методи і прийоми естетичного виховання, зокрема, у учнів старшої школи (Естетичне виховання, 2004, с. 85-87):

1. Інтеграція мистецтва у навчальний процес. Сюди може входити створення художніх проєктів, буквально процес малювання, імплементація медіа-матеріалів. Сюди ж ми можемо віднести аналіз творів мистецтва, наприклад, критичний аналіз картин, музики, літератури (зокрема, поезії) тощо для розвитку аналітичних навичок та естетичного сприйняття.

2. Практична діяльність. У цю категорію можуть входити майстер-класи із залученням окремих професіональних діячів для проведення майстер-класів з різних видів мистецтва (живопис, музика, і навіть театральне мистецтво). Сюди ж ми можемо додати творчі проєкти та створення портфоліо, яке демонструватиме їхній розвиток та особисті здобутки.

3. Використання сучасних технологій. Сюди ми можемо віднести цифрове мистецтво і – знову ж таки – медіа-матеріали. Тут може фігурувати, наприклад, використання сучасних інноваційних програм (або ж залучення онлайн-ресурсів) для створення цифрового мистецтва, відео-проєктів та мультимедійних презентацій. Важливо ще зазначити такий інструмент як віртуальні екскурсії – це платформи, які дають змогу користувачам познайомитись зі світовими музеями та виставками шляхом віртуальних турів. Саме ця категорія підвищить рівень зацікавленості учнів у вивченні естетичної складової мистецтва (як образотворчого, так і музичного) та не дасть учням втратити мотивацію досягати успіхів у даній галузі.

4. Критичне мислення та дискусії. У цю категорію ми можемо віднести організацію класних обговорень/дискусій навколо естетичних питань,

історичних особистостей, жанрів музики та мистецтва, філософії, культури та поезії. Сюди ж можна додати вивчення специфіки того, який відбиток лишає на мистецтві різноманітні культурні та соціальні питання, які змінюються з часом, що безумовно посприяє глибшому розумінню учнів тої чи іншої ідеології/жанру.

5. Залучення до культурного життя. Сюди можна віднести відвідування театрів, музеїв, концертів та виставок. Правда, цю категорію вже ж варто винести до позакласної активності: організація шкільних поїздок, участь у місцевих (районних, міських) культурних заходах, залучення учнів до місцевих мистецьких проектів та/або фестивалів.

Усі вищеперераховані прийоми та методи допоможуть створити середовище, у якому учні зможуть активно розвивати естетичну культуру, не втрачаючи мотивації та зацікавлення у її вивченні, і можливо, стаючи не лише споживачами/спостерігачами, а й творцями.

## **2.2. Засоби формування естетичної культури у учнів старшої школи**

Естетичне виховання у навчанні здійснюється як у процесі основних видів навчальної діяльності, так і за допомогою організації культурно-художньої роботи. Основні прийоми та методи були описані нами у попередньому підрозділі, у цьому ж ми опишемо засоби формування естетичної культури у учнів старшої школи.

Як і у попередньому випадку, для чіткості розуміння, наведемо визначення. Засоби навчання – це навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, підручники, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби, аудіо- та відео-програвачі, проектор, тощо) (Гончаренко, 1997). І, як і прийоми, засоби навчання є взаємопов'язаною ланкою у методі навчання, який був обраний учителем/викладачем у взаємодії з учнями.

Такі дослідники як С. Петровський та Є. Голант (2007) класифікували їх за джерелом передачі та сприймання інформації (навчального матеріалу):

- Словесні (пояснення, розповідь, бесіда);
- Наочні (ілюстрація, демонстрація, імплементація медіа-компонентів);
- Практичні (досліди, вправи, лабораторні/практичні роботи, твори, реферати).

Також у цьому підрозділі ми коротко проаналізуємо результати анкетування яке ми провели у 10-ому класі, у Лановецькому ЗЗСО I-III ступенів № 1 ім. Юрія Коваля. Заздалегідь створена нами анкета (Додаток А) була роздана кожному учню. У опитуванні приймало участь 28 учнів.

Основна мета опитування полягала в тому, щоб оцінити ставлення та участь старшокласників у естетичному вихованні через їхнє сприйняття та зацікавленість у різних формах мистецтва, зокрема музиці, поезії та образотворчому мистецтві, щоб визначити, як ефективно формуються їхні естетичні цінності і вподобання у шкільному середовищі.

Виходячи з запитань анкети, вони дають нам чітке розуміння рівнів сформованості у старшокласників морально-естетичної вихованості, а саме, відповідь на такі питання:

- Збір первинних дані про те, наскільки значущими є різні форми мистецтва (музика, поезія, образотворче мистецтво) для старшокласників. Це допоможе оцінити рівень їхнього зацікавлення та залученості до естетичної культури;
- Встановлення того, чи є культура та естетика частою темою для обговорення серед старшокласників, що може вказувати на їхнє усвідомлення та цінність, яку вони приписують естетичній культурі;
- Шляхом запитання про творчість сучасних митців ви отримуйте інформацію про те, які художники, поети та музиканти надихають старшокласників. Це допомагає визначити поточні впливи та вподобання, що формують естетичну культуру молоді.
- П'яте запитання дозволяє зрозуміти, які моральні якості старшокласники вважають важливими, що може бути індикатором їхнього



загального культурного розвитку та готовності до соціальної взаємодії. Кількісні дані рівнів сформованості ціннісно-орієнтаційного критерію морально-естетичної вихованості учнів 10 класу у період констатуючого експеримента (у %) подаємо наступним чином:

- Варіант «а», переважна більшість вибору якого свідчить про високий рівень естетичного виховання на уроках образотворчого/музичного мистецтва, був обраний 56 разів.
- Варіант «б», переважна більшість вибору якого свідчить про середній рівень естетичного виховання на уроках образотворчого/музичного мистецтва, був обраний 30 разів.
- Варіант «в», переважна більшість вибору якого свідчить про низький рівень естетичного виховання на уроках образотворчого/музичного мистецтва, був обраний 26 разів.
- Випадків, коли розгорнуті питання лишались без відповіді – 4. Випадків, коли розгорнуті питання лишались із відповідями на кшталт «не знаю», «не цікаво» – 3. Усі інші (49 випадків) дали більш-менш розгорнуті відповіді, що свідчить про рівень естетичного виховання на уроках образотворчого/музичного мистецтва вище середнього.

Проведений експеримент, основною метою якого було визначення сформованості естетичної вихованості сучасних старшокласників, відзначився комплексністю, та відсутністю шаблонності в підході до дітей підліткового віку.

## ВИСНОВКИ

Вивчивши та проаналізувавши теоретичні роботи різних дослідників на тему естетичного виховання, вікових особливостей учнів старшої школи та прийомів, методів і засобів естетичного виховання, можемо зробити наступні висновки:

1. Естетична культура – це процес формування у людини естетичного ставлення до дійсності, світогляду, ідеалів, законам краси і моральним принципам. Вона проявляється через сприйняття і розуміння індивідом того «прекрасного», творчого і «естетичного». Основними принципами естетичної культури учнів старшої школи є наступні аспекти: гуманізація, пріоритет загальнолюдських цінностей, оптимізм, культуровідповідність, інтеркультурність.
2. Важливо враховувати вікові особливості школярів, про яких ми говоримо у контексті естетичного виховання. У роботі зазначалось, що естетичне виховання починається змалечку, і йде з нами впродовж всього життя, але для учителя/викладача дуже важливо оприділити вікову категорію учнів, з якими він працюватиме, для того щоб вчасно розставити пріоритети, підібрати більш підходящий матеріал та обладнання, яке буде націлено і спрямовано конкретно на певну вікову категорію учнів.
3. Необхідно ідеально орієнтуватись в усіх наявних засобах, методах та прийомах естетичного виховання, задля того, щоб професійно і грамотно їх спрямовувати на учнів як в контексті групової роботи, так і в контексті індивідуального пропрацювання. Не варто відмовляти від інноваційних технологій. Саме вони можуть стати одним з основних засобів естетичного виховання, який допоможе підвищити зацікавленість учнів (причому, різної вікової категорії) та не дозволить втратити їх вмотивованість бути активними на таких уроках як образотворче чи музичне мистецтво, адже куди гірше просто

перечитувати підручник, коли навколо є стільки інноваційних можливостей для вивчення (для учнів) і для виховання (для учителя), зокрема, естетичного. Естетичне виховання має здійснюватись невідривно від самого процесу викладання, оскільки в практичних завданнях, поставлених на тому чи іншому уроці, завжди є присутня естетична складова, і вчитель має знаходити способи, як звернути увагу учнів на це. Треба враховувати цей момент при плануванні уроків, а також важливо не забувати про періодичне опитування/анкетування, яке буде слугувати орієнтиром і для учителя/викладача про рівень естетичного виховання старшокласників, так і для них самих. В якийсь момент для когось з учнів таке опитування може стати вирішальним і підштовхнути на певні висновки щодо себе.

## РЕЗЮМЕ

Дослідження на тему **«Формування естетичної культури старшокласників»** присвячене вивченню особливостей формування естетичної культури учнів старшої школи, а саме, педагогічної складової. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, резюме, summary, списку літератури та додатків.

Перший розділ **«Особливості формування естетичної культури учнів старших класів»** – теоретичний. У ньому розглядаються основні характеристики естетичної культури, а також її мета, складові та засоби. У цьому ж розділі вивчаються вікові особливості учнів старших класів.

Другий розділ **«Формування естетичної культури учнів старших класів»** – практичний. У ньому представлений аналіз методів та прийомів формування естетичної культури у учнів старшої школи, а також аналіз засобів формування естетичної культури у старшокласників. У цьому ж розділі подана анкета для визначення рівня естетичного виховання старшокласників.

**Ключові слова:** *естетичне виховання, вікова психологія, педагогіка, старша школа, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, поезія.*

## RESUME

The study on the topic "**Formation of the aesthetic culture of high school students**" is devoted to the study of the peculiarities of the formation of the aesthetic culture of high school students, namely, the pedagogical component. The course work consists of an introduction, two chapters, conclusions to each of the chapters, general conclusions, a summary, a list of references and annexes.

The first chapter "**Features of the formation of aesthetic culture of high school students**" is theoretical. It examines the main characteristics of aesthetic culture, as well as its purpose, components and means. In the same chapter, the age characteristics of high school students are studied.

The second chapter "**Formation of aesthetic culture of high school students**" is practical. It presents an analysis of the methods and techniques of forming aesthetic culture among high school students, as well as an analysis of the means of forming aesthetic culture among high school students. In the same chapter, a questionnaire is presented to determine the level of aesthetic education of high school students.

**Keywords:** *aesthetic education, age psychology, pedagogy, high school, fine art, musical art, poetry.*

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрущенко, І. (2005). Творча діяльність як основа формування естетичної культури особистості. *Рідна школа*, 8.
- Бабіч, Т. (2007). Що таке творчість? *Психолог*, 18-19.
- Барвінок, І. (1999). Визначення рівня розвитку естетичної культури у школярів. *Початкова школа*, 5.
- Баталіна, Г. Я. (2005). *Система естетичного виховання старшокласників у загальноосвітній школі*. Автореф. дис. канд. пед. наук. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ.
- Бітаєв, В. А. (2004). *Естетичне виховання і гуманізація особи*. Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. Луганськ.
- Волос, А. К. (1999). Проблема естетичних цінностей у розвитку особистості. *Мандрівець*. 3.
- Гіптерс, З. П. (2001). Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна мова*. 9.
- Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.
- Гриньова, В. М. (1998). *Духовність та культура особистості. Проблеми сучасного мистецтва і культури: Зб. наук. Праць. Теоретико-методологічні питання педагогіки, культурології і мистецтвознавства*. Київ.

Долгая, Н. В. (2005). Гуманізація педагогічного процесу як провідна умова духовного виховання старшокласників. Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць, Вип. 12. Кривий Ріг: КДПУ.

Естетичне виховання (густосологія): методичні рекомендації. (2004). Запоріжжя.

Журба, К. (2004). Виховання духовної культури підлітків. 34.

Заброцький, М. М. (2008). Основи вікової психології. Навчальний посібник. Тернопіль: *Навчальна книга-Богдан*.

Пометун, О., & Пироженко, Л. (2002). Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: методичний посібник.

Калашник, Н. Г. (2004). *Густосологія: Теорія і практика формування естетичних смаків*. Запоріжжя.

Карпушевська, Л. Р. (2007). Проблеми морально-естетичного виховання старшокласників. *Проблеми освіти*. 57.

Куркіна, С. (2015) Формування художньо-естетичної культури старшокласників на уроках художньої культури, музичного й образотворчого мистецтва. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*, Вип. 139.

Лозовий, В. О. (2005). *Основи естетики*. Київ: Вища школа.

- Мандзій, П. О. (2001). *Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів*. Київ: Наук. світ.
- Мельник, А. (2013). Віковий аспект вивчення соціального інтелекту дітей різного шкільного віку. *Вісник Харківського національного університету*. 1065. 144-146.
- Мельничук, С. Г. (2006). *Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект)*. Кіровоград.
- Омельчук, І. В. (2003). *Творчість у контексті розвитку людини*. Київ.
- Падалка, Г. М. (1991). *Естетична культура майбутніх вчителів та умови її формування. Вища і середня педагогічна освіта*, Вип. 15. Київ.
- Сінькевич, Н. А. (2000). *Формування морально-ціннісних орієнтацій у старшокласників*. Рідна мова, 1.
- Скрипченко, О. В. (2001). *Вікова та педагогічна психологія* (О. В. Скрипченко, Ред.). Київ: Просвіта.
- Федь, А. М. (2005). *Естетичний світ педагога: Монографія*. Слов'янськ: ПП «Канцлер».
- Фірсова, Л. С. (2010). *Декоративно-прикладне мистецтво як засіб формування естетичної культури дорослих*. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки.



Фомін, В. В. (2007). *Індивідуальний підхід в естетичному вихованні учнівської молоді у навчальних закладах України другої половини XIX-поч. XX ст.*

Автореферат дис. канд. пед. наук. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.

Халімова, М. (2010). Проблеми естетичного виховання. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ.

Щолокова, О. П. (Ред.). (1992). *Шляхи удосконалення художньо-естетичної освіти учнівської молоді в умовах відродження національної культури*.

Київ.

Яновська, Н. (2005). Мистецтво навчання або навчання через мистецтво.

*Початкова школа, 9.*

**Анкета для учнів старшої школи**  
**«Естетичне виховання учнів старших класів»**

**Мета:** оцінка естетичного виховання учнів старшої школи на уроках образотворчого та музичного мистецтва.

1. Яке місце у вашому житті займає музика?

- а) одне з перших;
- б) -надцятье, не найголовніше для мене;
- в) одне з останніх.

2. Яке місце у вашому житті займає поезія?

- а) одне з перших;
- б) -надцятье, не найголовніше для мене;
- в) одне з останніх.

3. Яке місце у вашому житті займає мистецтво (живопис, скульптура)?

- а) одне з перших;
- б) -надцятье, не найголовніше для мене;
- в) одне з останніх.

4. На вашу думку, чи актуальна тема культури та естетики серед ваших ровесників?

- а) так, це є нашою частою темою для розмови;
- б) не можу сказати, що ми часто спілкуємось на цю тему;
- в) не звертаю уваги, мені не цікаво.

5. Розгорнуте питання. Творчістю яких сучасних митців (художників, поетів, музикантів) ви захоплюєтесь?

---

6. Розгорнуте питання. Які моральні якості ви вважаєте в людині найціннішими/обов'язковими? Назвіть 5 якостей.

---